

ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ: ВІД РАДЯНСЬКИХ КОРЕНІВ ДО СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Тетяна Семигіна

ORCID ID: 0000-0001-5677-1785

докторка політичних наук, професорка
Україна

Вступ. Соціальна робота в Україні, як і в багатьох інших країнах, пройшла значні трансформації з часів розпаду Радянського Союзу. Цей період характеризується як спробами відновлення професійної ідентичності серед соціальних працівників, так і пошуком нових методів реагування на економічні, політичні та культурні зміни. З початком російсько-української війни соціальна робота в Україні зіткнулася з новими викликами, які вимагають від фахівців не тільки професійної майстерності, а й здатності оперативного адаптуватися до екстремальних умов.

Ця теза висвітлює окремі питання еволюції соціальної роботи в Україні, з акцентом на впровадження нових практик і формування відповідей на кризові ситуації. У ній представлено авторське бачення динаміки розвитку вітчизняної соціальної роботи в контексті глобальних і локальних викликів.

Результати. Соціальна робота як професійна діяльність постала в Україні в 1990-х роках після розпаду Радянського Союзу. Проте виникла вона не на порожньому місці, а успадкувала бюрократичні та патерналістичні підходи соціального забезпечення, орієнтованого на грошові виплати, а також на інституційний догляд у великих соціальних закладах.

Огляд літератури [1; 2; 5; 7] дає підстави для тверджень, що поява соціальної роботи також відбувалась на тлі системних криз – політичних, економічних, соціальних та культурних, що виникли в результаті занепаду Радянського Союзу. Зросли такі проблеми, як безробіття, еміграція, бездомність та бідність, котрі посилили потребу в соціальних послугах. Однак, перші соціальні працівники опинились у системі, яка часто ігнорувала або вороже ставилася до соціальних проблем, при цьому вони діяли в умовах обмежених соціальних гарантій та недостатньої кількості благодійних організацій.

Специфічною особливістю першого етапу розвитку професійної соціальної роботи в Україні можна вважати те, що впровадження нових методів соціальної роботи відбувалось переважно завдяки міжнародній співпраці, «імпортованому знанню», не підкріпленому національними стандартами, правовим регулюванням та суспільним запитом. Інновації не набули інституціоналізації.

Починаючи з 2000-х в Україні було здійснено кілька спроб реформувати соціальні послуги з метою підвищення їхньої ефективності та доступності. Було впроваджено інститут фахівців соціальної роботи (який потім зазнав звуження та трансформації). Спостерігалась професіоналізація соціальної роботи, яка охоплювала підвищення кваліфікації соціальних працівників, введення комплексних та інтегрованих послуг, що відповідають ускладненим потребам населення і які потребують належної підготовки фахівців.

Навіть традиційні форми підтримки зазнавали змін. Зі стрімким старінням населення України зростає потреба в соціальних послугах для літніх людей, включаючи догляд вдома, денний догляд та спеціалізовані медико-соціальні послуги [8]. Це вимагало від системи соціальної роботи адаптації та розвитку нових форм

соціальної підтримки на рівні громад.

Принципово новий період в історії вітчизняної соціальної роботи почався у середині 2000-х [4; 6; 9]. По-перше, особливу увагу приділено децентралізації соціальних послуг, що передбачає передачу повноважень і ресурсів від центральної влади до місцевих громад. Це мало на меті надавати послуги більш гнучко та з урахуванням специфічних потреб місцевих жителів та груп. Однак, реформа була ускладнена через пандемію COVID-19 і не завершена.

По-друге, збройний конфлікт на території України змінив як попит на специфічні форми соціальної роботи, так і уявлення про роль соціальних працівників. Починаючи з 2014 року, військовий конфлікт на території сходу України зумовив потребу в нових соціальних послугах, зокрема у підтримці переселенців, реабілітації військовослужбовців та допомозі постраждалим від війни. Перед освітою із соціальної роботи постало завдання приділяти більше уваги методам та технологіями соціальної реабілітації.

З початком повномасштабного вторгнення в 2022 році ситуація значно погіршилася, що призвело до збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, масової фізичної та психологічної травматизації населення. Соціальні послуги та їх надавачі мусять адаптуватися до цих надзвичайних умов, включаючи масштабну психосоціальну підтримку та кризове втручання, програми повернення до суспільного життя травмованих на війні.

По-третє, в умовах війни значно активізувалася роль громад у наданні соціальних послуг, особливо на тлі зростання волонтерського руху і самоорганізації громадян. Громади стали ключовими учасниками в ідентифікації потреб та наданні відповідної допомоги у відновленні постраждалих регіонів, розгортанні підтримки для переміщених осіб.

Наразі суспільство та професійні спільноти в Україні все ще адаптуються до нових реалій, що вимагають значних зусиль у навчанні та організації соціальної роботи. При цьому попри певні кроки вперед у модернізації вітчизняної соціальної роботи, в Україні виникають нові виклики та проблеми, які потребують глибшого аналізу та специфічних рішень. Особливо це стосується врахування глобальних тенденцій, що впливають на соціальну роботу по всьому світу [3], та локальних викликів, які мають унікальний характер для України, спонукаючи до переосмислення традиційних практик.

На глобальному рівні визнано, що сучасна соціальна робота не просто все більше орієнтується на індивідуальні потреби клієнтів, а й прагне до побудови відносин, базованих на партнерстві та співпраці. Це передбачає активне включення клієнтів у процес визначення та реалізації їхніх потреб та цілей. Це суперечить виплеканим в Україні традиціям патерналізму.

Сучасна глобальна практика соціальної роботи зосереджується на використанні короткострокових стратегій, які підкреслюють сильні сторони клієнтів замість традиційного акценту на їхніх проблемах. Це спрямовано на швидке досягнення позитивних змін та стимулювання особистісного зросту. Такі підходи суперечать філософії соціального забезпечення, яке в багатьох випадках має статусний характер (обумовлений наявністю у людини певного захворювання, фізичного обмеження, соціального статусу абощо, в силу якого призначається соціальна підтримка від держави) і надається довічно.

Сучасна соціальна робота – це не лише надання соціальних послуг тим, хто їх потребує; вона охоплює стратегії, спрямовані на досягнення сталого розвитку, включаючи взаємодію з громадами для підвищення їхньої спроможності та

самопомоги. Це означає, що соціальні працівники разом із громадами працюють над покращенням місцевих ресурсів, екологічної ситуації та місцевим економічним розвитком. Це мало відповідає вітчизняним уявленням про соціального працівника як представника «допоміжної професії», зосередженому на забезпеченні індивідуального догляду, що підкріплено нормативно-правовими вимогами щодо соціальних послуг.

Таким чином, одним із ключових викликів на національному рівні є не стільки брак фінансування, скільки ціннісний аспект, що формує суспільні очікування від соціальної підтримки. З одного боку, вітчизняна соціальна робота все ще функціонує у патерналістському контексті, за якого держава та соціальні працівники мають брати на себе повну відповідальність за соціальне забезпечення. З іншого боку, суспільство часто очікує від соціальної роботи негайних та конкретних результатів, не беручи до уваги довгострокову природу багатьох соціальних інтервенцій. Це може призводити до недооцінки важливості стратегічного планування та розробки комплексних підходів, які б враховували глибокі соціально-економічні корені багатьох проблем в Україні.

Висновки. З моменту проголошення Незалежності, соціальна робота в Україні пройшла шлях від радянських патерналістичних методів до сучасних клієнтоорієнтованих моделей. Реформи сприяли професіоналізації, комплексному наданню послуг та децентралізації, зміцнюючи місцеве самоврядування та здатність громад ефективно реагувати на соціальні виклики. Активізація громад в умовах війни підкреслює важливість підтримки місцевих ініціатив та необхідність удосконалення професійної компетентності соціальних працівників. Для підтримки системи соціальної роботи необхідне належне фінансування, підвищення кваліфікації та розробка політик, які відповідають як глобальним тенденціям, так і національним особливостям.

Список використаних джерел:

1. Полтавець, В., ред. (2000). Соціальна робота в Україні: перші кроки. Київ: КМ "Academia".
2. Семигіна, Т. (2007). Професіоналізація соціальної роботи: перерваний політ? Соціальний захист, 5, 41–44.
3. Семигіна, Т. (2024). Врятувати світ? Тренди в сучасній соціальній роботі. Цифрове наукове суспільство: соціально-економічні, правові та міжнародні аспекти: Зб.наукових праць (с.44-46) Рівне: МЦНД.
4. Столярик, О. & Семигіна, Т. (2023). Повернутися з війни: психосоціальна підтримка ветеранів/-нок та членів їхніх сімей. *Social Work and Education*, 10(1), 63–77.
5. Ramon, S., ed. (2000). *Creating Social Work and Social Policy Education in Kiev, Ukraine: an Experiment in Social Innovation*. Cambridge: Anglia Polytechnic University.
6. Semigina, T. (2019). Frustrations or moving forward? Ukrainian social work within the 'hybrid war' context. *European Social Work Journal*, 22(3), 446-457.
7. Semigina, T., Gryga, I. & Volgina, O. (2005). Social work education in Ukraine. In: Hamburger, F. et al. (eds). *Training for social professions in Europe* (vol. 3, pp. 152–170). Frankfurt am Main: Institut fur Sozialarbeit und Sozialpadagogik.
8. Semigina, T. & Karkach, A. (2021). The elderly care, active ageing and geragogy: could they co-exist in Ukraine and how? Репрезентація освітніх досягнень, мас-медіа та роль філології у сучасній системі наук. Вінниця: Європейська наукова платформа, <https://doi.org/10.36074/rodmrfsn.ed-2.04>.
9. Stoliaryk, O. & Semigina, T. (2022). «Does Chanhe Last?: Evaluating the Strength-Based Intervention for Families Raising Children with Autism. *The New Educational Review*, 69, 209-220.